

Խ.Պ. ՎԷՄԵԱՆ

ՄԵՆԻԿ ԺԱՌԸ

891.99

Կ-41

1934

ՏՊ. Կ. ՏՕՆԻԿԵԱՆ

Rue Nahr, St. Michel

ՊԵՐՏՈՒԹ

891.99

4-41

-6 NOV 2011

Խ. Պ. ՎԷՄԵԱՆ

ՄԵՆԻԿ ԺԱՌԸ

1934

ՏՊ. Կ. ՏՕՆԻԿԵԱՆ
ՊԵՐՈՐԻԹ

ՊԱՐԶՈՒԿ ՅՈՒՇԱՐՉԱՆ

մը թող լինի այս գրքով կա՝ տառապեալ, տառքինի և բարեյի-
շատակ Մամիկիս

ԱՆՆԱ Մ. ՏԵՎԷՃԵԱՆԻ

(Երկիրս այրի, նախապէս Զ. ՍՍՏՏՈՒԽԵԱՆ, ծնեալ ԳԱՐԱ-
կիիՆԱՆ, Արաբկիրցի) որ իր կեանքին վերջին երեսնամեակին,
իր հարազատները պանդխտութեան կամ մահուան յանձնած,
տառապեցաւ և անիրաւունեցաւ իր մօտաւոր ազգակիցներէն
մանաւանդ. եւ մինչ իր ծերութեան տարիներուն՝ իր հա-
սած թողնելուն շուրջ նստելով պարտկաւիլ կը յուսար, վրա
հասաւ Մեծ Աղէտը, եւ քանդելով արդար յայտնի ամէն հեռանդ-
կար, անակնկալօրէն վատագոյն պայմաններու մէջ գրաւ զին-
քը՝ Մենուէին չտարադրուեցաւ, բայց ողբաց իր սրտին բոլոր
թերթերը, նոյնիսկ իրեն անիրաւուններն ալ լալով անյիշատակ
ի վերջոյ։ Չինադարաբէն քիչ առաջ, բախտն ունեցաւ, թէ եւ
խիստ աննպաստ դժուարին պայմաններու մէջ, իր ամայացած
չընտանաւ հեռանալով Խարբերդ սպաստանիլ իր հիւանդա-
պահ թոռնուհին մօտ, ուր եւս մի քանի չսրնախանձ աղքատից-
ներու ստեղծած ճնշիչ կացութեան մէջ հիւանդանալով իր յու-
սակներէլ բայց յուսախաբ տառապալկած կեանքը կընքն 1919
յուլուար 18ին, մօտ 70ամեա զտաւմ տարիքին մէջ, ու թաղ-
ուեցաւ Մէղրէի Ամերիկ. Հիւանդանոցի մօտի դաշտը, խառ-
նուելով հոն բաղում անտէր մեռելներու հետ։

— Քեզի, և այլազգիներէ կամ ազգիներէ բոլոր անիրաւ-
ուածներուն, որոնք հարցական ու ապշած աչքերնին բաց մե-
ռան չհաւատարմով այդպիսի հաշուեմակի մը, թող պարզուէ
Յուշարձան մը լինի այս գրքովը։

Կըսեն թէ քու և նմաններդ աղօթքին, թախանձին ու
բողոքին պատասխանն է քեզին։ Ի. Հայաստանի երկնքին
տակ, ալ չեն անիրաւուններդ։

Ի. Դ. ՎԷՐԵԱՆ

24501-59

ՄԵՆԻԿ ԾԱՌԸ

Ա.

Արաբկիրէն քիչ մը հեռի, սարահարթի մը վրէժն,
մենաւոր ծառ լը կը յառի լընի՝ շուրջի բրնձութեան
Չըկան հոն այլ ծառեր, տառիկեր, թուր կամ թըրիկ մը գոնէ,
Այդ ամայքին իրեկէ ընկեր ու պահպան ի՞նչ հոն է։

Թիքնի մէ, զոր տեղացին «Մընաւոր Թուր» կը կոչէ,
Պարզուէ անուան այդ սրտմաշին ի՞նչ տխրանուէ կը հնչէ։
Ոչ ոք գիտէ թէ զինքը ո՞վ տնկեր է հոն՝ առանձին,
որո՞ւ ջըրով ու խընամբով բուսեր է այդ լեռնցին
Մօտը ջրկան տուն կամ հիւղակ, տըղոց ճըխանքը կայտուեն,
ինք է կեցեր հոն միայնակ, զիմացն երկին և հովուէ։

Անձն՝ ոչ ոք կ'աւագէ իր տերեւթափը գաղաղօծ.
Զմրան՝ ոչ ոք չի կարեկցիր իր ճիւղերուն հովմակած.

Սառ կը մաղեն երկինքն ու բուք բընանկալին այդ վրէժն.
Կը վրձէ ձիւնը ցըրտանալով միայնակալ կը սաւան։
Թռչուններուն ճիւղին ու երջն արգէն յըռած են ցուրտէն.
Բայց իր չարքա՜ ճիւղերը մերկ՝ մերկին ու բուք կը սաստեն.
Իրեւ կեանքի չեչո՜ւ ուղղուած են առ երկին ու ծաղեր,
Ունին աղերս, կանչ ու թախանձ՝ ծիծառներուն դարնաբեր։

Իր տոկանքը կը հալէ հոսով՝ սարսուռն ու սառ ու ձըմեռ.
Եւ ձնծաղիկն է իր աղօթք, որ կը ցցուի ձիւնէն վեր։

Կըսէ արփն իր պաղատանքին, իր ջերը մօտ կը բերէ.
Ու ծառը դարձեալ կը պտիկի երբ արփեղոյն համբուրէ։
Ու կարօտի այդ համբոյրին, ուր վարուած և հոգի կա,
սաստեղծն անդամ կը գորովին, Աստուած իսկ իր հիանա,
եւ օրհնէքի չիթ կը կաթէ իր պըտուկին, արմապին,
Զարթած աւիշը կը յորդէ կեանքի հրաշքով վերըստին։

Կը յառնեն իր շուրջը տակաւ՝ թիթուկիչ ու պուտիտորուկ,
վայրի բոյսեր, կառ ու կանկար եղնալեզու, բամպուլուկ։
Ջընաղ հիւրին իր եռահիւղ պսակը նորին կը տնկէ,
Իւ մանիշակը գաղտնիքի նորին լընի կը խնկէ։
Կըռաբանջարը կը յառի թաւրթիւններով դեղնաւուն,
Աւ կակալուկը կը վառի իր թերթերով բոցադոյն։

Իսթրիան բարձր լեռնաթով եղևապակին կը ժպտի,
Ապրիլ-չապրիմն ալ կաթ թերթով միշտ ապրիմին կը ձգտի:
Եւ ամբան հետ երբ թուփն հասնի ժիժիներուն ճըռիչով,
Թափառ երամ մը թռչունի՝ թառն իր կ'ընտրէ ծառին ջով,
Ու նըւագի կը վերածին մենատուր ծառը անոր,
Հիւթեղ միւրգերը կը կտցեն իրենց կառուցով անճող:
Հով ու թռչուն կը թափեն վար հատ հատ թուփեր շաքարէ,
Եւ ուղեւուն կարաւան մ'ալ դէպ մը քննարոյն կը կրէ:
Ու ժիր պարը մեղուներուն կ'ըլլա ծառին այցելու:
Աւարեղու հիւթը մեղրուն, դէպ ի փեթակ տանելու:

Ոսկի-եզնակն իր փոփոխիկ մորչ փայլովը կուգա մերթ,
Կը թռչաի — օդի ծաղիկ — քզրդատով մեղուին հետ:
Հոնկէ կ'անցնի մերթ հովիւն ալ, ու կը հանգչի պահ մ'աշուշիկ
ու մրասին՝ ինք, այծ, ոչխար՝ կ'ուտեն միրգելն անուշիկ:
Հետոյ, փոխան այդ քարիքին, կը հանէ սրինգը պարզուկ,
ու կ'նուագէ՝ հոն իր հոգին — մերթ սէր ու խնդ. մերթ արցունք:
Ու ոչխարները հրմայում՝ կը դառնան ողջ ունկ եւ ուշ,
թուրը իրենց շուրթին՝ սառած՝ կ'ըմպեն խաղերն թրթռանուշ:
Պահ մը նստած մեղով կ'որոճան աստնշական շարին տակ,
լուռ խոկալով՝ լինելութեան անհաս խորհուրդն անյատակ:

Մերթ ալ փրփշան քաղաքացիք, ուխտավայրի ճամբաւն վրան,
մենիկ ծառին տակ ամբարձիկ՝ կը հանգչին մի փայրիեան,
փառք կուտային Որէին որ պարգեւեր է հրաշագին
երկինքին լուրթ գիրթ մաղուր, ու մենիկ ծառ մ'ամայրին:
Որ՝ գատիկին ու մրջինին տրուի է տըւեր կենսայորդ,
թրթռուն դաշն երգը՝ թռչունին, ու փոշին՝ ծիղ ու խոտ:
Որ տըւեր է ծաթիւնին բոյլ, եղևապակին ալ թաւիչ,
թիթան, ծաղկին ալ՝ ժպտուն թոյր, ու տունկերուն յորդ աւել:
Մերթ ալ վառեկ կայտառ աղաներ մենիկ ծառը կ'այցէին,
կը շուրթէին ուտերն ի վեր՝ համեսեւ հիւթը ասրին:
Կամ՝ ծիւղերէն փայտ ու քարով թափելով միրգը գետին,
կը ժողվէին, ու փրչելով փոշին՝ անուշ կ'ընէին:

Ու ծառն հրճուած այդ ամենէն՝ ինքնամատոյց, գոճունակ
կը խոնարհէր իր թաւ ծիւղերն, ողջունել պարն անառակ:

Բ

Երբեմն այգալէս էր. լիճ օրեր, երբ դմիկն լակ էր քարի.
Զար օրն եկաւ՝ ամէն լու իր դարձառ առիթը Զարի ..

Գեղ, Գանձ, Ուժ, Խելք ու Սրբութիւն եղան Ոճրին հրաւիրակ.
Աշխատուէակ Յեղը համբուն դարձաւ մի կոյտ աւերակ...
Ուխտաւորները կ'այցնէին տակ աշուօք խոր հոծ ծեցին...

Հարսեր, կոյսեր ալ՝ անյատակ գահավէժներ հայցեցին...
Պարմանինքը՝ քարէ քար, ու մտնուէրն՝ հովերուն ..
Ոճր, Ամթ, Սոթ, Ախտ եւ Ան ըրին մար Յեղը նրկուն:
Մորթուա հագիւ, ոչխարի պէս, հար կղեր է անհետ:
Զախճախուած է սրբինգը հեղ. զինք նուագող ձեւերն հետ:
Մենիկ ծառն ծիւղերն ուժէ՝ սրինգ են դարձիւր լալագին
գոր հովերը հեճկուտայէն կը շըւրնչեն չորս ծագին:

Փեթակները կոտորեցին. մեղուները տըւին խոյս,
ու չեն այցեր ալ՝ թթենին, մենիկ ծառը ինքնորոյս:
Ալ նա չունի օր տոնական, գարունն եղեր է աշուն,
Զմեռ է դարձիւր խնդն ամառուան, եւ մութ է քրփն օրն ի բուն:
Ի գո՛ր հիմա նա կը խնդրէ ուխտագն սցներ տաղաւան,
Ի գո՛ր հիմա նա կը փնտռէ մանկերամը հրճուազան,
Զարդուած են անոնք, անթաղ, չորս հովերուն ցանուցիր:
Ու մենացած իրեակներն ալ ծառն այցել չեն յանդգնիր:
Կա կ'օրօրէ անմրիթար իր գրաւար ողբայկն:

Ծիւղերն ի գուր կը կանչեն յար մեռ հոգիներն հովերէն:
Կարօտախան է բռնի հիմակ ծառին սիրտն ու թռչունին.
Ալ կեանք, արեւ, բնութիւնն համակ՝ անոնց համար համ չենին

Գ.

Գու յիշատակդ ալ, մենիկ ծառ, ծառացիք է հոգւոյս խար.
Բեզի նըման ու քե՛զ համար սիրտս ալ կուլա սրգաւոր.

Այլ արցունքս կ'արխնտիք երբ իմ Յեղը կը սրգամ,
Բանդի բաժինն իր Աղէտի բուէկ խոր է բլբլ անգամ:
Ան ալ՝ Մենիկ Ծառ դարձաւ օր, քառուղիին աւերմեր.
Զորս ծագերէն ամէն անցուր-վայրեց իր միրգն եւ բոտ-ւեր:
Գանինկ մ'է յուղարկաւոր եղաւ, դարերը թաղեց.
Ու վիմային տոկով քոյր շանթերն ու Մահը Զախեց:

Իր արմենով՝ քառուղիէն տիեզի հիմը կ'ուղղէր,
Ու գագաթն ալ ծածանելէն Յաւել-Ժուժեան կը թեւէր:
Ամարի պէս չարբաշ էր ան, եւ արաւոյտի պէս խանդոտ:
Աւա՛ղ, Յիմարն ու Զար, սակայն, Մահը քերին այրա՛ն մառ.
Ներսէն, դաւն, յայտնի, գաղտնի. Յեղին ծառը ցանցեցին,
Կերան միրգերը մեղրանէի. բայց արմատն ալ քանցեցին:

Դիմողները անոր՝ չեղան նրման մեղուին, Թուշուին,
կամ որկրամիլ անոոգ մանկան, կամ կանխաճող մըջիւնին:
Պարծենալու համար ոմանք աշներն շուլլւան ոտտին ծայր
որ կտարեցաւ. ծանրութեան տակ, կ'ենք ալ՝ վար, բարէ: Բար:
Ուրիշներ ալ, խիստ անհամբեր՝ չապասեցին ալ՝ միրգի,
այլ պըտուկներն ու խըթիկներ շվլրթեցին անհարկի:
Ոմանք ելան վրբան ոտտին, ու տապալտով մը յիմար
զարկին, բունէն գոյն բաժնեցին, ու փծեցան հետն ի վար:
Ուրիշներ ալ գերդ մակաբոյժ վազան աւիշն ծըծեցին,
Մինչ ոմանք ալ ապաշապուշ՝ ոտտը... Բրանթ կարծեցին:
Մինչեւ որ ալ Արիւնարբուն— որ անձեռնօթ չէր սակայն—
իր տապալտով հարսւածեց բունն ու արմ մառնին պատուական:
Կարսմարտիկ բունն հուսկ ինկաւ զազաններուն առաթուր,
Բնտիր ջուփն ու ծիւրն, աւազ, եղան խուժի-խողի կուր...
Զանոնք լալու՝ աստղերն համայն Թէ աչք բլլան չին բաւեր.
Զանոնք լալու՝ ծովեր, ովկէան Թ'արցունք բլլան չին բաւեր...
Կապոյտ երկնի գմբէթն անգամ անոնց դամբան՝ չի բաւեր...
Ամբողջ հաւերն— Գուլերն անգամ անոնց հոգւոյ՝ չեն բաւեր...:

Գ.

Մենաւո՞ր ծառ,
իշխաններէն ոմանք մօտդ են — ապրող խաչեր աւայրին—
Ու փախեր են մեծ մասն արդեն չորս հովերուն բրմայրին.
Ուրիշներ ալ այդ մահայնուշ հայրենիքէն դէպ հիւսիս
գապին, ու հոն բազկով ներսւծ հոր Արարիկին հիւնեցին:
Իրենց արցունքը զապուծ՝ քրտինք դարձեր է հիւսիս,
վերածննդով նոր նիստ ու կաց, փխնիկի մը հանգուեակ:
Սեւ սուգին տեղ հիւսիս անոնք շունդ լաճար կը վառեն,
Սեւ յուշերուն փոխան՝ նորոգ ուժի ամբար կը կառեն:
Աշխատանքի ազնիւ հուրով Իրենց հոգին կը վառի,
ու աչքերնին լիակրօմ՝ չող Գալիբին կը յառի:
Երեսները նարէ՛ն ահա կը ծխածանուին երկիրին,
Հոգիներէն դալուկն ու մահառի նըման կը հալին:
Հոս՝ կաթսային մէջ ներկատան պ'եռեւեկի ներկը յարդ.
Եռտով գոյն գոյն պիտի խոլան ծիծղուն կարծիքը խորոտ,
Մին հոն խաշիլը կը խառնէ ուր մանածը՝ Գալ Թանան.
Հոս՝ կըռայթով մին կը զարնէ Թաց կարծիքը ոսլին վրան:

Հոն Զահարին առջև նստած՝ աղօթքի պէս՝ աղջիկ. Կին
կը դարձնեն մեղեքն անկառ. կարժառն ալ՝ վրան հաղուկին.
Ու բիւր գարտակ ու մասուրա ճաղին հետը դառնալէն՝
մանածն՝ իրենց կը կնկեն վրա, քակելով գոյն կարժառէն:
Հինասան մէջ ծեռք մը հարտար կը դարձնեն յնոցը
որ իր մէջքին կը փաթթէ յար դարտակներն՝ մանածը,
Հէնքը երկա՛ր կը գօտենայ, մինչ անոնք ալ միհամուռ
խօլ կ'ստոստեն ճաղանին վրա, գօտալ պարով մը հեշտալուր:
Հորերուն մէջ Կին ու աղջիկ փոփոխակի կը կոխեն
ոտնոցները յուշիկ անճիգ. կ'ելեւէջեն և աղբերն:
Ու կ'զցը կը սահի յար, մէկ կողմէն միւսն, յարատեւ,
թողով վաղբին հետ ընդերկար նըբին թելը իր ետեւ.
Դոր կը չըբէ առկախ գոլման իր ճոճաւով ճեղքի կտ, և կտ,
կը գործուի ալ՝ ապէս մանհիւսան թելիկ թելիկ երգմաւեւէ:
Սխարն այս անուշ կըռայթուէր՝ գործատունն է լեցուցիւր.
Ներսւծ խանդի հուրքը բոլոր՝ նոր կեանքի գուռ է բացեր:
Բանաշնորհուն երգն ալ աւրախ կը գաճուի ժլխարին.
Կը դեղու խաղը հրճեւեքախ ամբողջ սեանն ու երկին:
Ե
Այլ թախիժ մը անբուժելի կ'զգաս երգին ընդմէջէն,
որուն շեշտովը վշտալի մեռ հոգիներն կը կանչեն...
Սհա հոն մայր մը սըղաղգեաց վշտոտ հոգւոյ մը փառքէն
սրտաճնկի ձայնը մըլած՝ յուզիչ ողբերգ մը կ'երգէ...
Սկզբն դարձեր է աւերակն մեղաւորիկէն կին երգը,
որով կուրա ցաւն իր հըրակ, անոր խիթար իր ղէքը:
Հին Զարգէ՛ւր ան, հարսնիքի նման, տմեկ պէս էր, չուտ անցաւ.
Երսուն տարի վերջը սակայն Գերեզմա մ'էր պայթեցաւ՝
Տեւազան մահ մը անդատիւ, բիւր բիւր ծեռքով գիւսային...
Հին մեռեալները ըստուղիւ ցնծային որ ողջ չէին...
Տըղամարդիկը կայնին տակ աղօթք ի դուր հծծեցին...
Հարսեր, կոյսեր ալ անյատակ դահալէմներ հայցեցին...
Գարմանները՝ քարէ քար, ու մանուկներն՝ հովերուն...
Ոճիւր, Սմթ, Սով, Սխա և Սհ մեղցուցին թեզն վեհադոյն...
Զանոնք լալու՝ աստղերն համայն Թէ աչք բլլան չին բաւեր...
Զանոնք լալու՝ ծովեր ովկէան թ'արցունքը բլլան չին բաւեր...
Սնհուն երկնի գմբէթն անգամ անոնց դամբան՝ չի բաւեր...
Ամբողջ հովերն— հաւերն անգամ անոնց հոգւոյ՝ չեն բաւեր...:

Աստիճ մասիկը կը յիշէ, ու ժըխտում այդ ուրիշ...
 մինչդեռ կեցողը կը բըշէ՝ սրահէն կ'ընէ ախ ու վախ...
 Ու մէն մի թելը հիւսելուն՝ կտրած կեանք մը կը սըզա...
 Ու սանոցին մէն կոխելուն՝ տարագրիւններն հեռակա...
 եւ կը կաթի թախիժն երգին, թափանցող ու հեծեծուն...
 Կը քակուի հէք կընող հողին հետն իր լացող խաղերուն...
 — Իր էրիկը խաշտանգեցին անխնայ, և անտարբեր
 անոր հուսոյն ու նըւոցին, ա'լ օտքի իսկ չէր կանգներ...
 Յետո՛ւ ձեռներն կտրած ետին՝ ե իրատին ախը տարին,
 հարուածով մը վարկին յետին, ձեռքին խորը ջրբին...
 Իր որդիէն որ վիւնուր էր բանտարանէն վաշտին մէջ,
 աւաղ, այլեւ լուր չէր առեր... ու կ'սպասէր զեռ անվերջ...
 Խաբեցին ինչ վարդաւորէն՝ իթթիճառի վոհմանները...
 Թէ տարուածները մօտ օրէն պիտի գոյնն ետ նորէն...
 Հոսկ իրենք ալ ճտմբալ ելան կարճանին հետ, կեղեքեռած,
 Հարսը քսեց մօտը՝ գէմքին վրան, կտրեց աղւոր ծամն ի բաց,
 որ չ'ըսէրէն ինձին ու շան լիւր աչքերը տափաքաց...
 Այլ երբ աղջնակը խըլեցին, տարին հեռուն ա'լ անգարծ,
 Հիւանդ մանչուկն երբ ստիճար զոր դրաւ ճամբուն մօտ մի տեղ
 առին ձեռքին ժայռերն ի վար՝ ինք ալ անա խելայեղ՝
 մտքին կռուանը կորսնցուց, սառաւ աղօթքը շուրթին,
 հոգին շանթ մը անխճը դարձաւ, ու նետուաւ գողն անգուցիւն
 եւ պառաւ ա'լ ուշացիր, դարձաւ անխոհ, անըզայ...
 Լոկ շունչ մ'ունի... անխոս աչքն իր ուղղած է կէտ մ'հետակա...
 Մարտուն յոյսեր գլխուն ետեւ կը սլալոյն տակաւին...
 Աղքատներն ունի հեռուն, մինչեւ երկրի միւս ծայրին...
 Ու նէ քաղցը, հրացաններու կոթին հարուածն առտելէն...
 Ու նէ քաղցը, գաղաններու հեգն ու յուտանը կուլ տալէն...
 Մարաւ, նօթի և հիւանդկախ կտրեց լեռներ գահալէժ,
 Մորթն ոսկորին՝ իրբեւ կրմախ անապատները չափեց...
 Այդ դժգոյն բուռ մ'ունի ապրաւ՝ այդ գաղտնիք էր, հրաշք էր
 Աստուած ինչո՞ւ իրկարար Մահն հէք պառաւին չէր զրկեր...
 Մահը մեռնիւն ինչ գիւրին է, Մահը ապրիլն է գոլաւ...
 Կեանքն հազար մաղ էր, ուրկէ նէ կը զերծանէր... Ինչ՝ համար...
 Օր մ'ալ լիւն՝ Եւրոպաւ կ'ըլլէ, զոյժ լի ծէր տ'ըլլէ Նորին...
 Ու խելանքն ցան ու ցըրիւ՝ դարձան իրենց արտօնը...
 Ու կայան քաղաքն է փըլտատի... ուր նն սրտի հատորներ...
 Ու քրիւ, պարոց ժամ ու կոշտի... ուր են տառնի հրեշտակներ...

Մեռնողները, թէ եւ անթաղ՝ թաղուան սիրտը ապրողին...
 Ու պառաւին սիրտն յամրարախ, գերեզմանոց մէջ ինքնին...
 Դարաններով հոն են թաղուեր սիրելիներ կաթողին...
 Հոն կ'ազօթեն շիրմախաչե'ր, խաչեր նըման իր կեանքին...
 Թէ՛ դիաթաղ է նէ, թէ՛ հող, թէ՛ յուղարկող, թէ՛ մեռել,
 Թէ՛ մոմ, թէ՛ խունկ, թէ՛ աղօթող, զարթօնքի յոյս, վիհ անել...
 Ինչպէս ապրիլ, ամէն բան, մինչ, սեւ յուշերու է ծրար,
 եւ երբ քար, ծառ, տուն, ամէն, ինչ Մեծ Վշտին են յուշարար...
 Չը մեռնիլ կամ չը խնթենա'լ, երբ սուգ մէջ մէն մը վայրկեան...
 Չը մեռնիլ կամ չը խնթենա'լ մինչ ոգը մըն է ամէն բան...
 Մոռնալ... մոռնալն է պիտիարար բոլորան ամբ եւ անուշ...
 Աստու ճամբար ալ՝ հեռանա'լ Հայրենիքէն սրգայուշ...
 Ու հիմնեցին երբ նոր աւանն երկնքին տակ հիւսիս...
 հոն մեկնեցաւ եւ հիւսիս պառաւ, նըշուիկով մը յոյսի...
 Արդ, մոռացման ճիգով, նետեր է սեւ յուշերն իր ետին,
 եւ աչքին յորդ արցունքին տեղ կը հոսի քի'րտը ճակատին...
 Այլ հէք կ'ինը բնան չի կրնար մոռնալ վիշտն իր վիհախոր
 որ հողին հիւստեւ է ա'լ, բնեցիւ գուռն հոն բոլոր...
 Ու կ'մզէ մերթ շարանն երգին, թափանցող ու հեծեծուն,
 Կը քակուի իր շարաւ հոգին, հետն իր լացող խաղերուն...
 — Ո'վ արնակից իմ հայ եղբայր, երբոր կ'ատես կամ կ'սրցես
 աղաղակի մը, Թ'համարաւ, արդեօք պահ մը կ'մտածես
 Թէ իր հոգու խոր խորշներում եղբրական ինչ վէպ կա,
 Թէ ինչ հուր վիշտ մը անդադրում իր սրտին խորն է Ներկա...
 Ի երկանքը կը փղչկին, կու լան լըռիկ, խորիկ...
 զի ամէնքն ալ ունին ներքին ընդերկրեա գիտ մը յաւի...
 Մեռ հոգիներն ալ չորս ծագէն կը ժողվըին կու գան լալ...
 Նոյ՛նիսկ շուրջն անշունչ իրերն ալ կ'սրտին սարսուռալ...
 Ամէն հեղ ոտ կ'կոց քըշէ՝ իր հոգիին երկնքին
 Թե ու մոռնալները կը յիշէ, որ կարճես զինք ալ կ'ոգնն...
 9
 Այլ չեն կասիր այդ ոգիերգէն՝ րազուկները աշխատող...
 Հա խաշտատները կ'անթեղէ ան անտախան ցաւն ու դող...
 Զի բան-գործի ազնիւ հուրով հոգիներն պէտք է վառել...
 եւ սչերներն վաշխով Դաշիքին պէտք է յառել...
 Պէտք է թողաւ աշխատանքի եւ քրեորը ցնծագին
 որպէսզի հիմն ու որմն հիւստին փաղուան ներում երջանքին:

Այսպէս կ'ուզէ՞ծելին ոգին անյուշ դարերէ հետէ,
մահամարտիկ Յեղիա ոգին որ հաւերժը կը դիտէ...

Հապօն, եկէ՛ք չորս հովերէն. ուխտակներ թափառիկ,
ու բազմացէք արագօրէն, կերտեցէք բոյն անառիկ:
Դժէք, զոհերնուս ոգիներն աշներուժ, սրբեալ, երկնաբոյր,
իջէք գունդ գունդ վար, մարմնանալ մէկին տեղը հազար բիւր:

Թող խռնուին հրեշտակ ու մարդ, խոհեմ, արդար, երջանիկ,
ու երկնի շերտ մըլլա զըւարթ մեր վերածին Հայրենիք.
Հոն թող ամէն ամէն մարդիկ ըլլան հոգի ալ բարի,
կապոյտ թռչունը անհասիկ՝ անոնց կտուրին թող թռչի:

Բայց որ մեռած ու կենդանի աստուածներուն օրհնէքներ
թող տեղան հոն զերդ արփենի ոսկի շողեր, կաթ ու մեղր,
Թող ոչ մի չար չը յանդգնի հոն ուղղել բուռնցք ու լուտանք.
Ոչ մի գաղան չը յանդգնի ցուցնել ժանիք ոհրաժանգ:

Ո՛չ մի թռնախոյ հոն թող չը թափէ իր մորեկներն ու կարկուտ.
Ոչ մի հրգեհ թող չը լափէ օրրան. ծըխան, լուսամուտ
Ու թող եւ ո՛չ մէկ շանթ ընկնի ալիքի ծիւ, ճիւղ ու թռչանկ.
Թող ոչ մէկ աչք չը յանդգնի նետել խոժոռ չար ակնարկ:

Ոչ մի խորչակ թող չը խամրէ հոն ծառ, ծաղիկ, որթատունկ.
Եւ ոչ մի ժաժ թող չաւերէ աղբիւր, պարտեզ, ուղի, տուն.
Թող հեղեղները չոգոյն հիւզ, մրգաստան ու անտառ.

Թող խուժն ու գուժը հոն չաւղկին արնոտ ակնարկ, զէնք, քաղուկ.
Հոն թող մենիկ ծառին նոյժան բուսնին ծառեր բիւրաբիւր,
ու թող բաշխեն հրաշածորան բուստ հիւթ, նեկտար ու կազոյր.
Թող աշխարհի եզնիկներուն հոն լինի զէ՛րժ ապաստան.

Ու թռչնիկները զաղփաղփուն հոն գտնեն թառ անվտանգ.
Թող սաղարթները հայթայթեն անվերջ թերեւ մետաքսէ,
Ու ջահանները թող փաթթեն կարժեր բիւրեղ ու լոյսէ.
Եւ կկոցները թող տանին առէջն արծաթ ու ոսկի,
ու հորերուն թող ստորին փաթթուի ծրար սնդուսի՛:

Անոյ հագուին ջարդուածներուն մարմնացումներն բիւրապատիկ,
Անոյ սրգուին զերդ, զըւարթուն սրտհատորները գալիք.
Ան թող հիւսուի երանգով բիւր, խարտեալ, քրքում, մանիշ, վարդ,
չէկ, հիւր, կարմիր, բոսոր ու հուր, խաժ, մարշ, լեղակ ու լաղուարթ,
Ան թող հիւսուի հազարերի բան. Ու երբ մարդիկ զայն տեսնեն

բսեն, ճիւղիկէք, աստղ, ծիւ ծան անա իրկիր իջեր են:

Ե

Արարկիրէն քիչ մը հեռի, սարահարթի մը վրան,
մենաւոր ծառ մը կը յառի տրտում՝ շուրջի բընութեան:
Ա՛խ, նա չունի օտ տօնական, զարուն եղեր է աշուն,
ձմեռ է գ սրճի խնդն ամառուան, եւ մոռ է արփն օրն ի բուն:
Անմխիթար՝ նա կ'օրօրէ իր զրուխը, ողորայն.
Ճիւղերն ի գուր կը կանչեն յար մեռ հոգիներն ձգերէն...

—Մի՛ վրաստիր, դու մենիկ ծառ, արարաբուն տոկանքում.
Որփիդ նորէն կ'ըլլա պայծառ, եւ հրճիւղ ուլ՝ անպատում,
Դու չե՛ս բոգար որ հոն, հեռուն, խեղանքը թափառիկ
կը ըստման հերոս, տոկուն, կը կերտեն բոյն անառիկ:

Ջարդուածներուն ոգիներն ալ զօրեղ, սրբեալ, երկնաբոյր,
կ'իջնեն գունդ գունդ վար՝ մարմնանալ մէկին տեղը հազար բիւր:
Սեւ սուղին տեղ հիւսի անոնք աստղ ու արփի կը վառեն,
սեւ յուշերու փոխան՝ նորոգ հրաշքի ամբար կը կառեն:

Ու սեւ անցեալն երբ մերթ յիշեն, աչերնին քեզ կը յառի.
Եւ պոտանքով մը կը գոչեն. Մեհաւար ծառն բիւր ապրի.
Կեցցէ՛ն արմերն իր խորածիգ օր բիւր մրբիկ ծծեր են,
Կեցցէ՛ իր բուռն սրլացիկ օր զերծեր է շանթերէն.
Կեցցէ՛ն ճիւղերն երկնագէտ որ բմպեր են բուք բիւրասոր.
Կեցցէ՛ ցեղն իր գարամարտիկ. Բիւր ապրի մահն Մեհաւոր:

Արարկիրէն քիչ մը հեռի, սարահարթի մը վրան,
վաղը պուրակ մը տի թառի, ծոցը ազատ բընութեան,
Մէկին տեղ բիւր ծառեր մրգեղ, յուռթի, չարքաշ եւ անձնեղ
պիտի բռնին հոն կանդնագեղ, դարեր ի բուն, հաստածեղ,
Նաղիկներն իսկ. շուրջի տ'ըլլան չընաղ, բուրան ալ տոկուն,
հոգիի պէս քնքուշ, սակալն պողպատօրէն անձրկուն:
Եւ անոնք որ քարհայեաց՝ անոնց երջանքը կ'ըրձան,
այլերս չբաժնի լինին լաց, զի Զար-Յիւմար ա՛լ անցան:
Այսպէս կ'ուզէ Յեղիա ոգին, անյուշ դարերէ հետէ,
մահամարտիկ Յեղիա ոգին որ ծառերմը կը դիտէ:

ԲԱՅԱՏՐԵԼԻ ԲԱՌԵՐ

Բամպրլուկ՝ գարնարոյս միաբլթակ խոտաղբի մը նեղ շեղ-
բանն թիղնոց տերեւներով, որ ճանաչանէ գետինը կը պառ-
կին, և որոնց ցողնամերձ մասը քամքակի նման նուրբ թելիկ-
ներով պատուած է նօսքակի: Հում կ'ուտուի:

Կալաչուկ՝ դաշտաց մեկոն կամ հարսնուկ (տճկ կէլինճիկ,
Փրնա. քօքըլիքօ):

Ապրիմ-չապրիմ՝ ապրիմ-մեռնիմ ծաղիկը

Շուլլու իլ՝ մագլցիլ

Խճիկ՝ խակ թութ

Խաշիլ՝ ջրով եփած ալիւրէ նօսք խիւս, որու մէջ կը թա-
նան կարժերը, աւելի կարծր ու դիմացկուն ընելու համար
մանածը:

Նաղուկ՝ քարի կտորի մը մէջ տնկուած առանցք որու վը-
րս կը պտուս կարժառը:

Դարտակ՝ 45 սնթմթընոց խողովանէ փայտեր որոնց
վրա ջնգսի միջոցաւ կը փաթթեն կարժերուն մանածը, և որ
կը ծառայէ հէնքը կ'պմելու:

Մասուրա՝ 5-6 սնթմթընոց խողովանէ բարակ փայտ որու
վրա մանած փաթթելով կկոցին մէջ կ'անցընեն:

Դալա՝ (տուֆա) ոստայնանկի հորին քառանկուն շրջանա-
կան ալիւր մասը որ ճօճելով իր երկար սանտրին ա-
տափներուն միջոցաւ, կը հրէ կկոցին թողած թելը դէպի արդէն
գործուած մանհիւսան, որ այսպէսով աւելի խիտ կ'ըլլա:

Ստորի՝ այն հաստ փայտը զոր ոստայնանկը լծակի մը սկզ-
մումով կը դարձնէ, գործուած մանհիւսան վրան փաթթելու.
(սալմին):

Հինստուն՝ հէնք հինելու սենեակը

Ոտնոց՝ հորին վարի այն երկու շարժուն փայտերը որոնց
մօտաւոր ծայրերէն անշարժ առանցք մը անցած է, և զօրս
փոփոխակի կը կոխէ ջուլակը:

Ճաղան՝ քառանկուն բարձր շրջանակ մը որու վրա հորի-
ղոնանէ շարուած են շատ փայտեղէն բարակ ճաղեր որոնց
վրա քաղում գարտափները անցուած են:

ԳԻՆ

Սրբրիա եւ Ֆրանսա 1 ու կէս ֆրանք
 Արտասահման 15 սէնթ , կամ
 2 ղրչ՝ եղպտ. կամ
 40 սանթիմ գուրդ.
 կամ կէս շիլին

Միութեանց՝ մասնաւոր ղեղչ:

Հեղինակին կնիքը չկրող օրրնակները անվաւեր են:

Հասցէ — Kh. B Kardachian

Mr. Yenovk Essayan

avenue Allenby, Beyrouth, Liban